

Томаш ТОМАШЕВИЋ, ветеринар

Савремена сточарска производња захтијева добро организовану ветеринарску службу

Мишљење да су сточарство и индустрија двије привредне гране које се међусобно потискују или, боље рећи, да развој индустрије кочи развој сточарске производње, данас је потпуно оповргнуто, јер је искуство показало да индустрија — нарочито текстилна, прехранбена, хемијска и неке друге, потпуно зависе од сточарске производње, пошто им ова обезбјеђује основну сировину за прераду. С друге стране, пољопривредна производња — у ширем смислу тј. ратарство, повртарство, воћарство и друге пољопривредне гране у зависности су од сточарства, јер им оно даје стајско ђубриво које је по квалитету незамјењиво. Велики комплекси планинских пашњака и ливада, као резервати сточне хране, остали би неискоришћени ако би се сточарство занемарило на рачун других грана привређивања. То би се исто могло рећи и за велики број индустријских нузпроизвода који претстављају богате изворе најквалитетније сточне хране. И, најзад, високи стандард исхране становништва као основа здравог физичког одгоја и његових стваралачких способности, немогуће је замислити без учешћа високо-квалитетних сточарских производа. Све су то преимућства која ће и убудуће сточарству давати приоритетно мјесто у оквиру осталих привредних грана.

Гледајући из овог аспекта и на сточарство наше Републике, а имајући у виду географске, климатске и друге природне услове који погодују његовом развоју, потребно је, прије свега, да имамо одређени став по питању унапређења сточарске производње. Било би погрешно вјеровати да ће се наше заостало сточарство, и поред повољних природних услова за његов развој, подићи на већи степен производње, ако се унапријед не постави циљ који треба постићи тј. ако не предвидимо мјере које би се у том правцу из

године у годину досљедно спроводиле у одређеним сточарским рејонима. Савремене мјере у сточарству као што су: увоз и узгој у чистој крви нових пасмина говеди, оваца, свиња и перади; широка примјена вјештачког осјемењавања у говедарству и овчарству; велики значај који се придаје одабирању мушких расплодњака; изградња одговарајућих стаја за хладни узгој стоке; оријентација сточне исхране у правцу већег коришћења силиране хране и хранљивих концентрата; формирање прегонских пашњака, и остале мјере које све више узимају маха у другим народним републикама с циљем да се постигне већа производња и успостави извјесна законитост те производње у одређеним условима, обавезују нас, у извјесној мјери, да и ми у нашим условима предвидимо минимум мјера које би се систематски спроводиле и у догледном времену позитивно одразиле на сточарску производњу.

Није нам могуће да се на овом мјесту упуштамо у разматрање конкретних мјера које би у том правцу требало спроводити у нашој Републици, јер то коначно и није циљ овога чланка, па ће бити потребно да се те мјере посебно обраде. Оне би, по нашем мишљењу, требало да обухвате: рејонизацију сточарства тј. одређивање појединих раса и сојева стоке које би се форсирале у појединим рејонима; строго одабирање мушких расплодњака уз контролу њиховог коришћења путем оснивања припусних станица; постепено проширивање вјештачког осјемењивања крава на одређеним подручјима зависно од за то оспособљеног стручног кадра — који би требало стално повећавати; одређивање рејона у којима би се вршила меринизација оваца; питање обезбеђења одговарајуће сточне хране у рејонима гдје ће се форсирати високо продуктивније расе стоке; питање подизања сточних појиља и регенерације деградираних планинских пашњака, те друге мјере, укључујући ту и увођење матичног књиговодства у запатима високо производних својстава, контролу мљечности и рационално коришћење млијека и мљечних производа, нарочито у оним сточарским рејонима који нијесу саобраћајно приступачни. Нема сумње да би детаљнија разрада свих ових мјера знатно допринијела да се заузме одређено становиште по питању унапређења сточарске производње у нашим условима, а то је и први услов за један систематски рад у овој грани пољопривреде. Међутим, смисла овога чланка — као што смо већ рекли — није у томе да се упушта у разматрање ових мјера, већ да обради нека питања из домена ветеринарске службе, тј. да укаже на извјесне проблеме у вези са радом ове службе, кад се говори о унапређењу сточарске производње, јер сматрамо да је тај рад свакодневно везан и за заштиту и за унапређење сточарства, па ће несумњиво бити од користи ако и на овом мјесту изнесемо наше становиште по неким од тих важнијих проблема.

Недостаци у организацији ветеринарске службе

У протеклим — нарочито у првим послеријатним годинама — организациони недостаци појединих служби појавили су се као последица помањкања стручног кадра, који је таквим службама био неопходан. Ово је мање-више био случај и са ветеринарском службом у нашој Републици, — све до данашњег дана, јер је, и поред знатног повећања, још увијек број стручног кадра у овој служби далеко испод његових стварних потреба. Неколико општинских народних одбора ни данас немају своју ветеринарску службу. Ветеринарска инспекција постоји данас само код два народна одбора и поред тога што су Основним законом о заштити стоке од сточних зараза ветеринарској инспекцији стављени у надлежност важни и одговорни послови у вези са контролом животних намирница животињског поријекла, прометом стоке и сузбијањем сточних зараза. Вјештачко осјемењавање у говедарству могло би попримити широке размјере ако би се задовољиле потребе у стручном кадру на подручју појединих народних одбора. Недовољни увид Републичког органа управе у послове који обављају ветеринарске установе на терену, такође је резултат непопуњених радних мјеста која су предвиђена у руководећој републичкој установи. Све су ово, како видимо, организациони недостаци који морају имати својих реперкусија на коначни ефекат и резултате које служба постиже у цјелини. Отклањање ових недостатака зависиће, прије свега, од самих народних одбора који треба да попуне одговарајућа радна мјеста ветеринарима. Овдје мислимо, у првом реду, на ове одборе који уопште немају ветеринарску службу и на оне развијеније комуне којима је уз ветеринарску станицу неопходна и ветеринарска инспекција. Попунити та радна мјеста данас већ није проблем, обзиром на стални прилив ветеринарског кадра у другим народним републикама.

Због важности ветеринарске инспекције и њену улогу у заштити здравља људи и стоке, мишљења смо да би овај проблем у нашим условима требало ријешити тако, што би двије, три или више слабије развијених комуна имале заједничког ветеринарског инспектора под чијим би се надзором обављала ветеринарска служба на подручју сваке од тих комуна. По двије развијеније комуне могле би такође имати заједничког ветеринарског инспектора, док би Титоградска и Никшићка комуна морале имати по два ветеринарска инспектора, који би наизмично обављали преглед стоке за клање и вршили контролу осталих намирница животињског поријекла, као и контролу сточног промета на жељезницама и сточним пијацама, те вршили повремени надзор над радом ветеринарских станица и обављали одговарајуће административне послове који су скопчани са радом ветеринарске инспекције.

Нема сумње да су ветеринарске станице од њиховог оснивања до данас одиграле позитивну улогу, како у погледу здравствене заштите стоке тако и у погледу популарисања ветеринарске службе која је прије тога била врло мало позната. Ветеринарске амбуланте у саставу ових станица постале су данас центри ветеринарског просвјешћавања сточара и све ће више играти такву улогу, уколико се у њима буде повећавао стручни кадар и исти буде стручно уздизао. Међутим, поред оних ветеринарских станица које имају новоизграђене и добро опремљене амбуланте, са најпотребнијим стручним кадром, а то ће рећи и повољне услове за један нормалан рад, има неколико и таквих станица које немају тих услова, тј. неке од њих немају амбулантне зграде па су због тога и слабије опремљене; неке, опет, немају ветеринара већ службу врше ветеринарски техничари, а то су већином оне ветеринарске станице које су раније постојале као испоставе бивших среских станица. Обзиром да се оне налазе у сточарски развијенијим комунама, било би од интереса за дотичне комуне ако би се адаптацијом или подизањем мањих амбуланата и у тим комунама створили повољни услови за рад ветеринарске службе. Разнолики стручни послови који се намећу ветеринарским станицама, без обзира на то да ли се налазе у сточарски јаче или слабије развијеним комунама, нужно захтијевају да такве станице имају макар по једног ветеринара. Техничари који по нужди руководе појединим од тих станица не само да стручно нијесу оспособљени да самостално врше све стручне послове који се у тим станицама од њих захтијевају, већ ни по Закону не би имали право да их обављају као што не би могли бити ни одговорни у случају неуспјеха њихових стручних интервенција. Само уз ветеринара стручно техничко особље могло би се користити, па зато станице које немају ветеринаре немају ни резона да постоје, јер оне практично немају услова да врше све услуге које сточари од њих захтијевају на подручју дотичне комуне.

Друго што бисмо хтјели подвући у вези са ветеринарским станицама, јесте питање њиховог финансирања. Пошто су ветеринарске станице установе са самосталним финансирањем — понегдје се у посљедње вријеме — почиње гледати на њих као на извјесне друге установе које треба саме себе да издржавају, тј. да своје расходе подмирују из сопствених прихода. Ми сматрамо да је овакво становиште неисправно; прво, зато што су ветеринарске станице установе јавног карактера које нијесу основане да би од своје зараде извржавале службено особље које је у њима запослено, већ да штите народно сточарство од заразних и других болести, као и да, примјеном савремених зоотехничких мјера, допринесу унапређењу сточарске производње, а то је несумњиво од општег интереса за заједницу. С друге стране, ако би се и усво-

јило мишљење, да ветеринарске станице саме себе издржавају, оне би биле принуђене да стално повећавају тарифу наплаћивања ветеринарских услуга, што би у сваком случају одбијало сточаре да траже сваке интервенције, а то у крајњој линији не би било у интересу заједнице. И, треће, заједница је кроз Основни закон о заштити стоке од сточних зараза наметнула ветеринарској служби да сузбија сточне заразе на рачун друштвених средстава која се по истом Закону морају у буџету обезбјеђивати. Све ово, дакле, говори да се финансирање ветеринарских станица не може посматрати једнострано, јер се ефекат њиховог рада не огледа кроз остварене приходе који су негдје мањи, а негдје већи — што зависи од расположивог стручног кадра у појединим станицама, већ кроз крајњи учинак који оне постижу сузбијањем и спречавањем сточних зараза, лијечењем стоке од других болести и њиховим учешћем у сточарској производњи путем примјене одређених зоотехничких и зоохигијенских мјера.

Износећи своје мишљење по овом проблему, ми сматрамо да би било најбоље рјешење ако би свака комуна имала своју ветеринарску станицу, али под условом да таква станица има бар једног ветеринара и по једног техничара. Ако станица треба да врши и вјештачко осјемењивање крава на свом подручју, онда је у интересу комуне да се број стручног особља у станици повећава колико год је то могуће. Природа појединих послова у ветеринарској служби, као што су преглед стоке за клање меса, амбулантни преглед и лијечење болесних животиња и тд. не дозвољавају да се поједине ветеринарске станице користе као међукомуналне установе, што није случај и са ветеринарском инспекцијом, за коју смо већ рекли да би могла у нашим условима (мислимо на инсуфицијентност стручног кадра) да дјелује као међукомунална служба, с тим што би имала више надзорну функцију над радом ветеринарских станица и њихових испостава на подручју дотичних комуна.

Што се тиче финансирања ветеринарских станица, уколико то питање у догледном времену не буде регулисано путем нарочитих фондова, биће неопходно да народни одбори и даље одобравају дотацију у висини разлике расхода над приходима у претходној години. Досадашња пракса — да ветеринарске станице обављају извјесне послове из надлежности ветеринарске инспекције у комунама гдје поред станице постоји и инспекција, само да би повећале своје приходе, одразила се негативно на саму службу, па сматрамо да би такву праксу убудуће требало одбацити, с тим што би инспекцијске послове вршили искључиво инспектори, а приходи од услуга које би они наплаћивали ишли би у корист буџета народног одбора, који би за толико повећао дотације ветеринарској станици. Тамо гдје нема ветеринарске инспекције или гдје би она била организационо постављена као међукомунална служба, ветеринарске станице би се морале овласти

да обављају и послове из надлежности инспекције, а то ће рећи да и приходе од таквих услуга наплаћују у корист свога буџета.

Потешкоће у вези са сточним прометом

Ветеринарска служба у нашој Републици и данас наилази на извјесне потешкоће због неправилности које се стално понављају у вези са прометом стоке. Иако је ово питање регулисано Основним законом о заштити стоке од сточних зараза, Правилником о сточним пасошима и другим савезним прописима, још увијек се дешава да се стока продаје и отпрема са једног на други крај Републике, а да иста није снабђевена сточним пасошима који служе као доказ о својини, здрављу и поријеклу животиња које иду у промет. Сточне се пијаце одржавају без надзора општинског органа управе тј. без службеног особља које треба да издаје и да врши пренос сточних пасоша, а што чини да закупци стоке и трговци купљену стоку отпремају у друге општине, а да немају сточних пасоша. Многе мјесне канцеларије у недостатку образаца сточних пасоша или таксених марака — на захтјев власника стоке — мјесто сточног пасоша издају обичне потврде, што је скроз неправилно и против законито. Неке опет чине и друге грешке код издавања и преноса сточних пасоша, као на примјер: на обрасцу пасоша за ситну стоку уноси се крупна стока и — обратно; у једном пасошу мјесто једног уписује се више грла крупне стоке, што је такође противно прописима; на пасошу који је, на примјер, издат на 5 оваца, врши се пренос на 180 или 200 оваца без икаквих доказних докумената; таксене марке се понекад не наплаћују правилно или се излијепе преко читавог пасоша да се из њега не може ништа прочитати; попуњавање тј. издавање сточних пасоша врши се тако да се из њега не може утврдити идентитет животиње, тј. животиње се не описују по врсти, полу, боји длаке и старости, како је то прописима предвиђено, иако такви пасоши понекад бивају предмет судских спорова — кад се ради о злоупотреби продатих животиња. Посебно је питање што сточни пасоши без таквог описа не претстављају никакав документ, нити одговарају сврси којој су намијењени. Овакве и сличне неправилности које се стално понављају, чине да ветеринарска служба приликом клања стоке као и приликом контроле њеног транспортовања у железничком и друмском саобраћају мора стално да долази у сукоб са месарима, закупцима и трговцима стоке због тих и таквих неправилности, па често и да обуставља клање стоке, односно транспортовање, на штету потрошача меса или извјесних трговачких предузећа која за ово нијесу крива.

У посљедње вријеме поједине задруге и пословни савези не преносе на своје име сточне пасоше за ону стоку коју купују и исту препродају као властиту својину, тако да се не може утврдити поријекло те стоке, што је са ветеринарског становишта и

те како важно, обзиром да таква стока може потицати из зараженог подручја које се налази под карантином.

Какве све посљедице овако неправилна, или боље рећи не-одговоран промет стоком, може имати за сточарство и опште народну привреду, немогуће је схватити прије него би се појавила нека од оних сточних зараза које називамо епизоотијама, а која би се при таквом сточном промету за најкраће вријеме проширила по читавој Републици и нанијела невјероватне штете прије него би се сузбила. Но, и без тога — овакве неправилности у сточном промету, не само што претстављају сталну опасност за ширење сточних зараза, већ се оне у економском смислу и те како штетно одражавају: ненаплаћивање таксе, дангуба због неуредне манипулације са сточним пасошима, обустављања клања и транспортовања стоке, разне казне и друге штете које настају у вези са сточним прометом, почев од произвођача до извозника.

Одржавање сточних пијаца у мјестима гдје се раније нијесу одржавале без икакве па и ветеринарске контроле, још више помажу и онако несређено стање сточног промета. Све су то, како видимо, потешкоће на које наилази ветеринарска служба и поред тога што се она годинама залаже да заведе неопходно потребни ред у сточном промету. Према томе, није потребно наглашавати од колике би користи било ако би се народни одбори заложили да се, уз помоћ ветеринарске службе, такав ред коначно заведе. То би, у смислу постојећих прописа, требало да буде и њихова дужност, а и њихов интерес, обзиром на изворе прихода које сточни промет треба да им донесе.

Вјештачко осјемењавање у говедарству

Мада немамо великог искуства у примјени савремених зоотехничких мјера у сточарству, мислимо прије свега на вјештачко осјемењавање и сузбијање јаловости, трогодишњи рад на овом послу, под врло скромним условима, са недовољним стручним кадром и уско органиченим подручјем на којему се вршило, вјештачко осјемењавање крава показало је да би вјештачко осјемењавање и сузбијање јаловости, уз друге мјере, као што су очување подмладака, обезбјеђење крмне базе, побољшање услова смјештаја и тд., могли и у нашим условима много допринијети квалитетном подизању сточарства и повећању његових производних својстава.

Ветеринарске станице и амбуланте показале су се као врло погодне — да се преко њих — поред осталих послова спроводи и ова зоотехничка мјера. Међутим, да би она могла имати ширу примјену на терену, број ветеринарског кадра у станицама морао би се стално повећавати, тј. у свакој станици која би, уз друге послове, вршила и вјештачко осјемењавање морало би се

постепено издвајати стручно особље — које би се бавило искључиво тим пословима. У противном, увођење вјештачког осјемењавања ишло би на штету осталих послова који се обављају у ветеринарским станицама и — обратно: ти би послови уз довољан број стручног особља кочили вјештачко осјемењавање, а то би се рђаво одразило код самих сточара који радо прихватају овакву мјеру. Као предуслов за једну ширу примјену вјештачког осјемењавања у говедарству, потребно је, прије свега, повећати ветеринарски кадар у станицама и изградити један мањи центар за вјештачко осјемењавање који би био снабђевен квалитетним расплодњацима чије би се сјеме користило у ову сврху на читавој територији Републике.

Очекивати од ветеринарских станица, нарочито оних које имају врло ограничен број стручног особља, да врши вјештачко осјемењавање крава на свом подручју, било би погрешно, па сматрамо да би тамо гдје се ова мјера због оскудног стручног кадра не може одмах форсирати, требало извршити, тј. стално спровести строго одабирање мушких расплодњака и формирати припусне станице, које би биле под надзором пољопривредних и ветеринарских стручњака. Припусне станице попуњавале би се квалитетним расплодњацима који се добијају путем вјештачког осјемењавања, а исте би се, постепеним проширавањем вјештачког осјемењавања, потискивале и њихов број све више смањивао. То би био најбољи и најбржи пут да се у догледном времену постигне велики напредак на унапређењу говедарства, а оно и код нас треба да постане водећа грана сточарске производње.

Ово би углавном били најважнији проблеми у ветеринарској служби, који су уско повезани са сточарском производњом у нашој Републици, па сматрамо да би била половична и недовољна свака друга мјера која би имала за циљ унапређење сточарства, ако се истовремено, боље рећи — претходно, не би рјешавали и ови проблеми.